

שדינן דוקא בקבורה (ש"ת אבני מילואים יט; מקור חיים תמה א, ע"פ התוס' תמורה לג, ב ד"ה העשרפין).

אמנם יש שנקטו, שגם חמץ דינו כאיסורי הנאה הנקברים שאפרם אסור (תוס' להלן ע"ב, טור א"ח תמה), ומכל מקום מותר לשרוף חמץ, כיון שרק באיסורי הנאה שאיסורם איסור עולם חששו שמה יבוא ליהנות מהאפר, אבל בחמץ שאסור רק שבעה ימים, לא חששו שיבוא ליהנות מהאפר בימים אלו (תוס' חדשים על המשניות בשם בעל הקדושת לוי). ויש שאינם גורסים במשנה 'אף מפרר' וכו', אלא 'מפרר' וכו' (רי"ף ורא"ש), ולפי זה יש לפרש שבאמת לדעת חכמים אין לשרוף חמץ, וכדין איסורי הנאה הנקברים שאסור לשורפם (מג"א שם, א, וראה שם שיתכן שגם לפי הרמב"ם שמתני לשרוף חמץ, צריך לאחר מכן לקבור את האפר).

גמרא. וְתוֹלִין כָּל חֶמֶשׁ וְשׂוֹרְפִין בַּתְּחִלַּת שָׁשׁ, והטעם שבשעה חמישית לא שורפים את החמץ אף שהוא אסור באכילה, כיון שעדיין מותר ליהנות ממנו, ויכול להאכילו לבהמותיו (מהר"ם חלאווה, וכע"ז ברש"י לעיל יא, ב ד"ה תולין). ויש שפירש, שרבי יהודה סובר שבשעה חמישית אסור לשרוף תרומה וקדשים של חמץ (רמב"ם חמץ ומצה א, ט), כיון שבשעה זו אף שהחמץ אסור באכילה, מכל מקום איסורו אינו אסור חפצא, אלא רק איסור גברא, גזירה שמא יטעה ויבוא לאוכלו בשעה שישית (ח' מרן ר"ז הלוי שם), ולביאור זה ראיית הגמ' שבשעה חמישית החמץ מותר בהנאה, כיון שאם גם בשעה זו החמץ היה אסור בהנאה, הוא היה נחשב לאיסור חפצא, והיה מותר לשרוף בשעה חמישית תרומה וקדשים של חמץ (דבר שמואל תנינא).

וְהָכִי קָאָמַר כָּל שְׁעָה שְׁמוֹתָר לְאָכֹל כֶּהֱנָה בְּתְרוּמָה יִשְׂרָאֵל מְאֵכִיל חוֹלִין לְבִהְמָה וְכוּ', ומכיון שמוותר לכהן לאכול תרומת חמץ בשעה החמישית, הוא הדין שמוותר לישראל ליהנות אז מחמץ ולהאכיל ממנו את בהמותיו (רש"י). ויש שפירש, שכמו שהתירו לאכול תרומה בשעה חמישית משום שחששו להפסד תרומה, הוא הדין שחששו להפסד ממנו של ישראל והתירו לו ליהנות מהחמץ ולהאכיל בו את בהמותיו (רבינו דוד).

דָּאִי תְנָא בְּהִמָּה דָּאִי מְשִׁירָא חַיִּי לֵיהּ, כיון שאין דרכה להצניע, אבל חיה כגון חתול וחולדה שדרכם להצניע, היינו סוברים שאסור להאכילה חמץ בשעה חמישית, כדי שלא תשייר חמץ בפסח, ולכן שנינו חיה, שאף שדרכה להצניע מותר להאכילה חמץ בשעה חמישית (רש"י). ואמנם שנינו לעיל (ב, א) שצריך להצניע את החמץ לאחר בדיקת חמץ שמא טיטול חולדה בפנינו ויצטרך לבדוק שוב, אך כאן מדובר בחיה כפותה שאין חשש שתצניע חמץ, וכוונת הגמ' היא שאם חיה כתוב במשנה רק בהמה, היינו סוברים שאסור להאכיל חיה כפותה שמא יבוא להאכיל חיה שאינה כפותה (רא"ש שם). ב, א בשם רבינו שמשון, וכתב שם שיתירין זה דחוק הוא; וכע"ז בתוס' רבינו פרץ). ויש שפירש, שמוותר להאכיל חיה רק אם הוא עומד עליה ובודק שהיא מסיימת לאכול את החמץ ולא מצניעה אותו, וכוונת הגמ' היא שאם חיה כתוב במשנה רק בהמה, היינו סוברים שאסור להאכיל חיה גם כשהוא עומד ורואה שהיא אוכלת, גזירה שמא יעלים את עינו ממנה ותצניע את החמץ (רא"ש שם). ויש שפירש, שאכן המשנה מתירה להאכיל רק את שאר החיות, שאין דרכן כל כך להצניע ומסתמא אוכלות מיד את מה שמניחים בפניהן, אבל לא את החולדה שדרכה להצניע (תוס' ע"פ פרי חדש תמג, א, וראה עוד מהר"ם חלאווה).

אין הכרעת שלישית מברעת, דעה שלישית היא שלא הזכירוהו בית שמאי ובית הלל, שרק רבי ישמעאל ברבי יוסי חושש לתקלה אבל אין זה טעמם של בית שמאי (רש"י), אלא טעמם הוא שריח נחשב כשתיה, ותרומה טמאה אסורה בשתיה (ראה תוס' שבת מ, א ד"ה הלכה, וב"ק קטז, א ד"ה אתי, ומהרש"א כאן. והוסף מההרש"א, שחשש תקלה שכתב רש"י לעיל [ב, ב ד"ה תשפך], הוא לרבי ישמעאל). ובית הלל [ורבי ישמעאל] שמתירים לזקף, סוברים שריח אינו חשוב כשתיה (ראה תוס' ע"ז סו, ב ד"ה אביי).

מהו דתימא ניגזור דילמא נגע גבו בתרומה, ונמצא מטמא את התרומה בידים בגב הכלי הטמא (רש"י). ואף שאינו מתכוין לכך, מכל מקום כיון שצריך להציל תרומה גם מטמאה הבאה מאליה, כל שכן שאסור לטמאותה בידים אפילו ב'אינו מתכוין' (קובץ שעורים אות פז).

פרק שני - כל שעה

מְשַׁנְהָה כָּל שְׁעָה שְׁמוֹתָר לְאָכֹל מְאֵכִיל, ואף שדין זה פשוט הוא, כתבו כן ללמדנו שבשעה שאסור לאכול אסור להאכיל (רש"י), ואף שעיקר דין זה מבואר בסיפא ש'עבר זמנו אסור בהנאתו', מכל מקום היינו סוברים שרק את בהמותיו אסור להאכיל, אבל מותר להאכיל בהמות הפקר, ולכן הוצרכה המשנה להשמיענו ברישא שגם בהמות הפקר אסור להאכיל לאחר זמן האיסור, כיון שיש לו הנאה מכך (שפת אמת, ע"פ פרי חדש תמח, ו, אולם ראה ביאורנו להלן כב, א ד"ה ואי, שלדעת רש"י מותר להאכיל חמץ לבהמות של הפקר. וראה עוד מהר"ם חלאווה, שלמסקנת הגמ' יש חידוש בעצם הדין שמוותר להאכיל בהמה וחיה בשעה חמישית).

עבר זמנו אסור בהנאתו, ואם עבר ומכרו מותר להשתמש בדמים, שהדמים שניתנו תמורת החמץ, אינם נאסרים בהנאה כמו החמץ עצמו (תוס'), ומשמע שגם למוכר עצמו מותר להשתמש בדמים (שפת אמת). ויש סוברים, שלמוכר עצמו אסור להשתמש בדמים אלו, שכוין שעבר על איסור תורה, קנסוהו חכמים שלא יהנה מהדמים, ורק אם אחרים מכרו את חמצו ללא ידיעתו, מותר לו להשתמש בדמים (ע"פ רש"י חולין ד, ב ד"ה מפני; תוס' שם ד"ה מותר). ■ להלכה, מותר להשתמש בדמים שניתנו תמורת החמץ (ש"ע א"ח תמג, ג), ויש סוברים שלמוכר עצמו אסור להשתמש בדמים, ויש להחמיר כדעה זו (משנ"ב שם, טז).

רבי יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה, ולומד כן בקל וחומר משריפת נותר (גמ' להלן כז, ב). ודין זה הוא רק כשמבער חמץ לפני זמן איסורו מהתורה, אבל לאחר זמן איסורו מהתורה, מודה רבי יהודה שהשתתו בכל דבר (רש"י לעיל יב, ב ד"ה שלא, בביאור הגמ' שם, וראה טור א"ח תמה). ויש סוברים להיפך, שקודם זמן איסורו מהתורה מודה רבי יהודה שהשתתו בכל דבר, ורק לאחר זמן איסורו סובר שצריך לשורפו (תוס' שם ד"ה אימת, בביאור הגמ' שם).

וְהַכֵּמִים אֹמְרִים אִם מִפְּרִי וְזֶרַח לְרוּחַ אוּ מִטִּיל לֵיָם, ומכל מקום גם לחכמים עדיף לשרוף את החמץ ולאבדו, אלא שאפשר גם לפרדו ולזרותו לרוח או להטילו לים (ב"ח א"ח תמה, א, ע"פ רמב"ם חמץ ומצה ג, יא). ואמנם מבואר בגמ' בתמורה (לד, א), שאיסורי הנאה שאין דינם בשריפה [אלא בקבורה] אסור לשורפם, שמא יבוא ליהנות מאפרם שגם הוא אסור בהנאה, אולם בחמץ לא שייך דין זה, שאף שאין עיקר דינו בשריפה [לדעת חכמים], מכל מקום מקיים בשריפתו מצות ביעור חמץ, ולכן נחשב שנעשית מצותו ומותר ליהנות מאפרו [מה שאין כן באיסורי הנאה הנקברים